

<p style="text-align: center;">Aargh, daar is het klikmonster! Kleuters gaan zelf aan de slag met audiovisuele materialen.</p>
--

1. De nieuwe media in de wereld van het jonge kind

Jonge kinderen groeien op in een digitale wereld. Ze kijken thuis naar de televisie, spelen spelletjes op de computer, ze skypen, ze internetten, Ook in het kleuteronderwijs vinden de digitale media steeds meer hun ingang. Elke kleuterklas heeft wel een computer met diverse educatieve spelen; de kleuteronderwijzer vertelt soms een verhaal aan de hand van geprojecteerde prenten; ze neemt foto's van activiteiten of filmt het dramatisch spel van de kleuters. Meer en meer worden blogs ontwikkeld zodat ouders thuis kunnen volgen wat voor leuke activiteiten er allemaal in de klas en op de school gebeuren. Heel wat kleuteronderwijzers raken dus stilaan meer en meer vertrouwd met digitale media.

Deze voorbeelden illustreren echter ook dat het digitale materiaal nog te vaak puur *illustratief* wordt gebruikt. Het kind is hier consument van de media en geen producent. Opvoeders staan voor de uitdaging om jonge kinderen bewust en kritisch te leren omgaan met beeld en geluid en meer bepaald met de nieuwe media opdat ze kunnen uitgroeien tot mediawijze of multimediale geletterde volwassenen. Audiovisuele media kunnen heel divers zijn (*multimedia*) zoals klei, verf, potloden, stiften, verkleedkleden, dictafoons, videocamera's, fototoestellen, ... Belangrijk is dat de kleuters *zelf actief* met deze media aan de slag gaan om de wereld te exploreren, om te zoeken wie ze zijn, wat hun talenten zijn, hoe zij het liefst communiceren. De taak van de kleuteronderwijzer bestaat er in om samen met het kind die verschillende media, ook de audiovisuele, te ontdekken en kritisch te bekijken. Zo groeit de **multimediale geletterdheid** van zowel kleuteronderwijzer als kind [1].

De eerder technische audiovisuele materialen zijn nog niet zo sterk geïntegreerd in het kleuteronderwijs, vandaar dat we in dit artikel hierop focussen. Het technische aspect van de audiovisuele materialen is geen prioriteit. Het *creatieve proces, de interactie tussen kleuters onderling en de talenten die kinderen hierbij inzetten* staan centraal [2, 3].

2. Audiovisuele materialen inzetten als middel om de wereld te verkennen

Audiovisuele materialen kan je ten volle inzetten om een krachtige leeromgeving te creëren. Dit betekent vooral dat je de audiovisuele materialen als een middel beschouwt om bijvoorbeeld een belangstellingscentrum als 'nachtdieren' of 'de ruimte' te verkennen en niet als een doel op zich. Audiovisueel werken bij jonge kinderen vertrekt vanuit de focus beeld en geluid, stimuleert hen om zelfstandig geluiden en beelden te ontdekken en is gericht op kritisch reflecteren.

Audiovisueel werken met kleuters is een cyclisch en dynamisch proces:

- Voorzie voldoende activiteiten waarin kleuters gericht leren kijken en luisteren. Zorg voor voldoende impulsen waardoor kleuters geluiden en beelden zelfstandig kunnen ontdekken. Je kan bijvoorbeeld allerlei middelen (zoals verrekijker, zelfgemaakte bril, gehoortoeter, ...) aanbieden om nog gericht te leren luisteren en kijken.
- Daarna kan je meer technische materialen (zoals fototoestel, videocamera, dictafoon, ...) aanbieden. Kleuters kunnen deze middelen zelf gebruiken om in de wereld geluiden en beelden te ontdekken en zelf vast te leggen.

- In een laatste fase help je kleuters om kritisch te reflecteren op de gemaakte beelden en geluiden. Elk kind mag de geluiden en beelden vrij interpreteren. Elke interpretatie is waardevol en opent een nieuwe wereld [4]. Hun kritische blik groeit door samen in betekenisonderhandeling te gaan over de geluiden en beelden, te luisteren naar elkaars idee en interpretatie.

Een praktijkvoorbeeld

Wanneer Aline bij het lage blauwe stoeltje aan de tafel met de CD-speler komt, begint ze dit te filmen. Ze is volledig op de stoel gefocust en maakt gedurende enkele minuten draaibewegingen met de camera. Ze merkt dat de stoel telkens op een andere manier in beeld komt. De opname van Aline worden 's avonds in een terugblikmoment met de kleuters bekeken.

a. Activiteiten organiseren binnen het gekozen belangstellingscentrum met aandacht voor gericht kijken en luisteren en vrij experimenteren met het audiovisueel materiaal

In het belangstellingscentrum 'blaadjes' gaan 5-jarige kleuters op zoek naar verschillende soorten bladeren. Verschillende stappen rond *gericht leren kijken* worden hierin gezet.

Praktijkvoorbeeld rond gericht kijken binnen het belangstellingscentrum 'blaadjes'

In het belangstellingscentrum 'blaadjes' gaan 5-jarige kleuters op zoek naar verschillende soorten bladeren met allerlei kijkmateriaal zoals potjes, lenzen, vergrootglazen en gekleurde brillen. Als motiverende input geef ik aan dat ik erg benieuwd ben of er verschillende bladeren op de school te vinden zijn en hoe die er dan uit zien. "*Hoe kunnen we dat ontdekken? Wat kunnen we doen?*", vraag ik aan de kleuters waarop Timo meteen reageert met "*Op de speelplaats staan veel bomen*". "*En ook struiken!*" voegt Jonah toe. Een groepje kleuters mag al eens buiten gaan kijken met de kijkmaterialen. Een ander groepje kleuters gaat aan de slag in de audiovisuele hoek: ze experimenteren met de audiovisuele materialen. Ze kunnen met de dictafoon geluiden opnemen en beluisteren via de hoofdtelefoon, ze maken foto's en filmen met de videocamera. In het begin is het een beetje zoeken naar de werking van de toestellen, maar gaandeweg ontdekken ze verschillende mogelijkheden. Uiteraard bied ik ook hulp wanneer ze ernaar vragen. "*Zie je het groene klevertje, druk daar eens op.*" "*Ik denk dat je wat harder moet duwen. Oh, wat gebeurt er nu?*" "*Kobe heeft het fototoestel al open, vraag eens hoe hij dat gedaan heeft.*" Ik zie dat sommigen ook al eens kijken naar het stappenplan dat omhoog hangt in de hoek. Ik merk dat kleuters mits goede afspraken (zoals altijd het armbandje rond de pols, niet lopen met de toestellen, ...) zeer zorgzaam met de materialen omgaan. "*Neem maar eens een foto van Rune. Die is flink aan het bouwen met de blokken.*" "*Lukt het? Volgens mij moet je het toestel terug aanzetten. Hoe doe je dat?*"

Enkele dagen later gaan Lander en Rune met de videocamera op zoek naar allerlei bladeren. "*Kijk, dat is een grote*", zegt Rune. Lander: "*Grote blaadjes. Nu gaan we ergens anders zoeken.*" "*Maar deze heeft een beetje kleinere prikkeltjes*", zegt Rune, "*Oei, dat zijn gevaarlijke. Dat zijn prikkels, maar ik kan daartegen.*" "*Doet dat pijn?*", vraagt Lander. "*Nee dat doet geen pijn. Als je er zachtjes op duwt, dan doet dat geen pijn.*" Ze lopen alweer verder. "*Oh ja, die blaadjes, hé ja, dat zijn wel rare blaadjes.*"

Bij het volgende klasmoment laat ik Rune en Lander vertellen over hun zoektocht naar de bladeren. Ik vind het belangrijk dat via opgenomen beelden wordt vooruit- en teruggeblikt zodat het gebeuren leeft in de klasgroep en de kleuters echt wel leren kijken naar de gemaakte materialen. Ze vertellen over de verschillende bladeren die ze gezien en gevoeld hebben: "*Er*

waren er grote en die kon je gemakkelijk aanraken”, vertelt Rune. Lander sluit aan: “Maar we hebben ook kleine blaadjes gezien, maar die hadden prikkeltjes.” “Deden die pijn?”, vraag ik. Lander: “Rune had gezegd dat die geen pijn doen, maar die hebben toch geprikt op mijn duim!” We halen het filmfragment gemaakt door Lander en Rune erbij. “Daar zijn die prikkeltjes”, vertelt Rune. “Die heb ik ook al gezien,” reageert Simon, “die staan dicht bij de schommel. Ik ben daar al eens tegen gekomen toen ik uit de schommel sprong.” “Ja, dat mag niet”, zegt Marie. “Nee, dat is waar,” antwoord ik, “kijk eens, op deze film, zien we de bladeren even goed als met het vergrootglas. Wie is er al buiten geweest met het vergrootglas?” Jonah vertelt dat hij met het vergrootglas meer stippen en ook meerdere soorten groen heeft gezien. Deze terugblik vormt meteen de aanzet voor een ander groepje kleuters dat nog andere bladeren gaat zoeken en deze ook eens nauwkeurig gaat bekijken met de verschillende (al dan niet digitale) kijkmaterialen.

Het gebruik van audiovisuele materialen kan zowel bij de jongste als de oudere kleuters gestimuleerd worden. Ook al zijn de kinderen nog zeer jong, ze zijn heel voorzichtig met de materialen en kunnen ze al vrij vlot hanteren. Het is evident dat 5-jarige kleuters vaardiger zijn met deze toestellen, maar ook 3-jarigen vertonen een grote interesse en experimenteren er graag mee. Uiteraard is er bij deze leeftijd meer ondersteuning van de kleuteronderwijzer nodig.

Een praktijkvoorbeeld

Djan trekt een foto van Astrid, die verschillende geluiden probeert te maken met de voorwerpen uit de geluidenkoffer. Hij loopt enthousiast heen en weer. Wanneer ik aan Djan vraag om samen eens te kijken naar de foto's die hij al genomen heeft, merk ik dat hij nog geen foto getrokken heeft. Zo ontdekken we dat hij harder moet drukken op het knopje.

b. Sporadisch grijpen naar het audiovisuele materiaal binnen elk belangstellingscentrum

Zowel de kleuters als de kleuteronderwijzer zouden sporadisch kunnen grijpen naar het audiovisuele materiaal om een thema te verkennen. Net zoals soms verkleedkleden, klei, verf, aangeboden worden, zou het voor het audiovisuele materiaal ook zo kunnen.

Twee praktijkvoorbeelden

- Bij het beluisteren van het kapstokverhaal ‘Woeste Willem’ horen de kinderen dat er op zee veel wind en water is. Ik vraag aan de kleuters wie het geluid van de zee zou kunnen nabootsen. “Hoe kan je de zee nadoen? Zoek eens een voorwerp in de geluidenkoffer? En de wind, klinkt dit anders?” “Wiebe, ga je het rietje gebruiken? Wat ga je hiermee doen? En jij Sander, jij hebt het stokje in je handen. Hoe ga je daarmee wind maken”. Ook het stappen van Woeste Willem, roept bij de kleuters veel creativiteit op om dit geluid na te bootsen. Lena wilt onmiddellijk de geluiden opnemen om bij een volgende vertelling het verhaal nog spannender te maken. Ze neemt onmiddellijk een dictafoon en geeft aanwijzingen: “Op het groene knopje moet ik duwen”. “Oké klaar, Aline, zwaai maar met de rietjes.” “Oké, nu stop. Eens kijken of het gelukt is.”. Nihat en Yira gaan het geluid van voetstappen opnemen, want ze zien Robbe en Noor van de muur naar de rode bolletjes stappen. Nihat geeft de nodige instructies aan Yira: “Nu moet je daar staan, bij de voeten van Robbe. Daar komt het geluid”. Wanneer Robbe bij de rode bolletjes is, beluisteren ze het opgenomen geluid. “Wauw, ik hoorde in begin het geluid van ‘ddong ddong’, maar nu hoor ik niet veel meer. Ga jij ook eens Noor, op je tippen!”

- Kinderen zijn fotograaf, geluids- of cameraman van de dag en mogen de activiteiten van die dag vastleggen. Later kunnen deze beelden en geluiden ingezet worden om terug te blikken of op een klasblog te plaatsen.

c. De audiovisuele hoek: een kans om de audiovisuele wereld constant een plaats te geven in de klas

Het is ook zinvol om een hoek met audiovisuele materialen af te bakenen zodat kleuters op zelf gekozen momenten deze materialen kunnen gebruiken om te experimenteren of om gericht te gebruiken. Deze hoek is best rustig gelegen zodat de kleuters zich kunnen concentreren op kijken en luisteren en minder gestoord worden door omgevingsgeluiden. In de audiovisuele hoek liggen diverse audiovisuele materialen zoals een dictafoon met hoofdtelefoon, videocamera, fototoestel, CD-speler met hoofdtelefoon, overheadprojector, laptop, een koffer met materialen waarmee je geluid kan maken, ... (maar geen muziek of muziekinstrumenten) zodat ze de mogelijkheden van de diverse materialen ontdekken. De kleuters kunnen zelfstandig aan de slag met deze materialen mits vooraf goede afspraken en een geleidelijke opstart met deze materialen gedurende enkele weken (zie tips). Niet al deze materialen moeten ter beschikking zijn in deze hoek, dit kan aangevuld of afgewisseld worden met audiomaterialen van andere klassen, of eens uitgeleend worden via bibliotheken.

3. Effect bij de kleuters

- Na verloop van tijd worden kinderen uiteraard steeds **handiger** in het hanteren van deze technische materialen, maar dit is niet het belangrijkste doel. Door het exploreren met deze middelen, zien we kinderen genieten en uitgedaagd worden. Deze kinderen vertonen een hoge(re) mate van betrokkenheid en vinden zo een weg om **tot expressie** te komen, om zelf te creëren en vinden een extra communicatiekanaal om zich te uiten.
- Sommige kinderen met **extra hulpvragen** vertonen een grote interesse tijdens het experimenteren met de audiovisuele materialen. We zien dat heel wat kinderen een hoge mate van welbevinden, betrokkenheid, initiatiefname, creativiteit, taalvaardigheid en / of muzische expressie vertonen.

Twee praktijkvoorbeelden

- Mira is 3 jaar. Ze praat bijna niet, ze heeft moeite om woorden goed uit te spreken, om zich verstaanbaar te maken. Ze is ook eerder stil en teruggetrokken, zeker in een grotere groep kleuters. Ze neemt graag deel aan activiteiten, maar ze gaat zelden in interactie met andere kinderen. Vanaf het begin toont Mira een grote interesse voor de audiovisuele hoek. Ze is gefascineerd door en geniet van het werken met het tekenprogramma Tuxpaint op de laptop. Ze vindt het ook erg fijn om aan de slag te gaan met de dictafoon, het fototoestel en de videocamera. Wanneer ze buiten op de speelplaats met de dictafoon en een hoofdtelefoon op geluiden beluistert, zien we dat ze hiervan geniet. Tijdens deze momenten probeert ze geregeld te communiceren met Thomas, een kleuter die samen met haar in de audiovisuele hoek speelt. Naast haar enthousiasme voor deze activiteiten, zien we dat Mira tijdens het exploreren met deze materialen meer interactie en expressie vertoont.

- Koen is 5 jaar. In de klas is hij een stille, rustige kleuter. Vooral in grote groep is hij erg verlegen, in een kleine groep kleuters functioneert hij beter, al is dit sterk afhankelijk van de andere kleuters die deelnemen aan de activiteit. Wanneer hij cameraman van de dag mag zijn, glundert hij. Tijdens de klasactiviteit met de overheadprojector filmt hij de kleuters zeer geconcentreerd. Bij het opnemen van het geluid van vallende balletjes samen met zijn vriend Noah, vertelt hij dat ze eerst de dictafoon moeten opzetten. Hij moedigt zijn vriend aan: "We

moeten die eerst opzetten. Noah, doe maar, met de ballen.” Ook neemt hij de rol van reporter op zich door in de microfoon verslag uit te brengen.

4. Besluit

De dominantie van de literaire geletterdheid in de wereld, en ook in de school, is stilaan aan het verdwijnen. De wereld wordt hoe langer hoe meer multimediarlijk. De school staat voor de uitdaging om hierop in te spelen. Voor leerkrachten in het kleuteronderwijs betekent dit in de eerste plaats samen met de kinderen gericht leren luisteren en kijken (al dan niet ondersteund door audiovisuele materialen) en samen kritisch reflecteren op de gemaakte beelden en geluiden.

Ter afsluiting willen we nog enkele tips meegeven bij het inzetten van audiovisuele middelen in het kleuteronderwijs.

TIPS

- Geef kleuters voldoende kansen om met de verschillende materialen (foto toestel, videocamera, dictafoon,...) te experimenteren. Visuele ondersteuning zoals een stappenplan, groene / rode klevertjes om de toestellen aan en uit te zetten, ... kunnen de kleuters de nodige **houvast** bieden.
- Laat de kleuters gedurende langere tijd **experimenteren** met de materialen zodat ze deze echt leren kennen. Na enkele dagen of weken, afhankelijk van hun interesse en hun cognitieve en motorische capaciteiten, zullen ze er steeds handiger in worden. Nadien kan je meer doelgerichte activiteiten aanbieden.
- Houd het **cyclische en dynamische proces** van het audiovisueel werken goed in het oog (ontdekken, experimenteren en reflecteren).
- Durf gerust een **focus** op een onderdeel van de audiovisuele materialen te leggen in je activiteiten. Werk bijvoorbeeld eens echt door op geluid. Je hoeft niet telkens geluid en beeld te combineren.
- Zorg ervoor dat het beluisteren van geluiden **geen raadspelletje** wordt. Leer kleuters de nuances in een geluid ontdekken. Laat hen het geluid echt **beleven**.
- Om de kleuters te motiveren en hun acties betekenis te geven, is het belangrijk dat de zelfgemaakte beelden en geluidsopnames van de kleuters regelmatig onder de aandacht van de ganse klasgroep gebracht worden. **Reflectiemomenten** doen hen ook stilstaan bij de verschillen tussen de echte wereld en de beelden van die wereld. Je reflecteert en blikt als het ware samen met de kleuters terug. Zo leer je de kinderen de eerste stappen van kritisch denken. Deze reflectie vormt dan weer een aanzet om opnieuw aan de slag te gaan.
- Let er op dat je **niet te veel sturing** biedt. Het is echt de bedoeling dat de kinderen veel experimenteermogelijkheden krijgen. Ontdek samen met je kleuters en geef hen voldoende ruimte om dit zelf te doen. Het is zeer belangrijk om het experimenteren, de zelfsturing en de creativiteit van de kleuters niet uit het oog te verliezen.
- Audiovisueel werken is **geen doel** op zich, het is een **middel** om tot expressie en communicatie te komen. Het maakt niet zoveel uit of de kleuters alles mooi in beeld hebben gebracht. Het is een persoonlijk beeld, het is veel belangrijker wat ze erbij te vertellen hebben, waarom ze juist die foto genomen hebben, ...

Referenties

- [1] Bottelberghs, P. (2005). Pleidooi voor een filosofie en geschiedenis van de media op de studiedag Audiovisuele media en onderwijs op 17 februari 2005 te Brussel. In *Ambrosia's tafel*. Geraadpleegd 18 mei 2011, [http://www.ambrosiastafel.be/Ambrosias_Tafel/Wie_zijn_we_\(Paul_-_pleidooi_fil._en_gesch._media\).html](http://www.ambrosiastafel.be/Ambrosias_Tafel/Wie_zijn_we_(Paul_-_pleidooi_fil._en_gesch._media).html)
- [2] Bottelberghs, P. (2010). Media literacy in education op de Media and Learning conference op 25-26 november 2010 in Brussels. In *Media and learning Brussels 2010*. Geraadpleegd 18 mei 2001, <http://www.media-and-learning.eu/2010/programme.html>
- [3] Ambrosia's tafel vzw. (z.d.). Multimediale taal - multimediale blikken. In *Platform rond mediawijsheid*. Geraadpleegd 18 mei 2011, http://www.ingebeeld4.be/new/index_flash.jsp#/336
- [4] Aifoon vzw. (2008). Visietekst. In *Aifoon*. Geraadpleegd 18 mei 2011, <http://www.aifoon.org>
- [5] Mazarese, C., Vanuytven, N., Decin, G., & Buyse, E. (2011). *Multimedia in preschool: An additional opportunity towards equal opportunities in education*. Edulearn-congres, 4-6 juli 2011

Auteurs

Greet Decin, Chris Mazarese en Nele Vanuytven (lectoren wiskunde, godsdienst en opvoedkunde aan de KHLeuven, Departement lerarenopleiding, Opleiding tot kleuteronderwijzer) in samenwerking met kleuteronderwijzers Lene Coenen, Lieselot Koolen en Hanne Steensels